

ANNOTATIUNI despre tíera Hatiegului.

(Urmare.)

V. Monastirea din Coltii.

Pr'ntre monumentele ce documenteada inalta civilisatiune a strabunilor nostri, se cuvine a mesteca si memoria aceluor monumente, ce arata adunc'a aceluor relegiositate, unulu din acestea e si monastirea din Coltii.

Aceasta e asediata in capulu satului din susu a comunitatei Suséni, la gura vaii „Riu de mori“ cumu decurge aceea deastenga pe o redicatura petrosa sub polele muntelui, asia in catu din turnulu ei se deschide unu prospeptu pana la cetate, si pana in midiloculu siesului „valei Hatiegului.

Numita monastire are in lungime 8°, in latime 4°, si e cladita asia in catu turnulu ei este de asupra altariului; turnulu e innaltu ca de 10° si in basia are 3° — la una lature si de catra apa e claditu cu 2. aripi la cornuri intr'unu continun cu murii turnului, si e acoperitu totu cu claditura de zidu pana in verfu, de aci altariulu e cu boltitura regulata sub turnu, si suirea intr'insulu au fostu pe trépte pe din afara de catra sud, unde se vedu la usciorii usii de petra de de suptu doue capete de petra carligatu scobite a prosta, in carele ori candu se se póta acatia scara.

Paretii monastirei de catra sudu su intregi cu doue ferestri mari proportionate earasi cu ramurile de pétra, si su innaltiati ca de 2¹/₂°; paretile din fundu e intregu cu acuminatiune cu totu pana in culme oblu in susu, eara paretile de catra nord, unde in midilocu é usia intrarii, este putinu pe susu mai derimatu, inse totusi de 2° sta in susu, si de la usia au luat stelpii de petra, in catu nu-

mai 2 fruste mai suntu pravalite diosu, ba si usia o sciu omenii ca la cine s'ar afla in satu.

Toti acestia paretii su intregi, si cu atat'a tarie claditi in catu nici la turnu, nici preste totu nicairi pana acumu nu se véde nici o crepatura, fara care cladirile mai noue rar' se potu lauda.

Si nu se postescu mai multe spése acumu de odata spre sustinerea loru, de catu oblindu zidulu paretiloru se se podeasca si se se acopere, si asia se se foloseasca spre scopulu santu pentru carele suntu destinati.

Daca amu pasitu in lontru in acelu locasiu santu, o uimire adunca m'au cuprinsu si o durére. Dómne! dar cumu au pututu remané acestu locu santu asia parasitu!

Toti paretii 'su depinsi — si ce pictura? Via si naturala, carea intréce cu multu pe cea de pe cupula catedralei din Blasiu, si se apropie de celea mai víi picturi ale pictoriloru renumiti.

Starea picturei, carea se mai cunósce, é in urmatórea serie:

La fereasta altariului prosta de doue laturi mas'a santa, si de una lature preotulu impartiesce s. cuminecatura sub forma panei dintr'o urna sau tipsie facuta in forma vasului de supa la doi omeni carii cu evlavie se apropie de densulu pe parétele de catra nord in covaitura boltiturei rotunde, in urma carora se apare unu angeru in statura întreaga de omu ca si cei ce se cumineca, apoi unu serafim, si apoi alti angeri cu tamaiére;

eara de catra sud de la fereasta totu aceasta serie de persone este in proportiunea preinsemnata, numai ca preotulu la masa imparte s. cuminecatura din Potyru, unde nu o da cu lingara, ci cu poturu vré se o dée evlavniciloru ce se apropie de densulu. Sub aceasta icona de la fereasta catra

sud sau scobitu in zidu lit-rerotunde de scrisóre cursiva frumósá de urmatorea expressiune latina 1699.

Johan N. Decsi

Pedag: Mich: Kendeſi
Nicol.

1707. vero

Minister Dei in Kolcz et Peda: Geor: Kendeſi
Ladis: Kendeſi
si de catra nord sub angerulu tamaierii
HF. C: pokay 1650.
(adeca: hic fuit etc.)

Asiderea intr'unu dreptu cu aceasta scrisore pe parétele de catra sud cumu vinu iconele celoru ce se cumineca si angerulu si serafimu si angerii ceialalti cu tamaierea se afla scobita in paréte preste pictura urmatorea sententia:

Tobias Decsi de Baranya hic fuit Pedagogus
Nicolai Kendeſi 1592.

De aci e cu totulu gresita aratarea lui Kóvári Lászlo in cartea sua „Erdély Regiségei“ la citata pag. 165.

Sub acéstea icóne stau de la masa pregatiriloru (proscodie) incepundu urmatorii archierei adumbrati Nicolae, Grigorie, Vasilie, Ioan Z., Atanasie, Cirilu; apoi de adreapta langa masa archi-d. Stefanu, de a stenga archi-d. Roman.

Masa pregatiriloru e in parete si de de supt are o petra de marmore in rama trasa.

Usi la altariu suntu numai doue si zidulu din midilocu anca sta in susu de unu statu de omu, si acesta e depictu inse nu se cunósce ce intipuire au fostu pre elu.

De asupra usiloru este susu semicerculatu, care tine si paretele turnului celu de catra besé-rica; pe acesta semicercu de catra sud spre nordu suntu acestea intipuire s. Treime, Petru cu corabia candu se afunda siu mare ilu redica Crist. de mana, in midilocu. Fatia lui Crist. pe mahrama — Dumineca Orbului, — Dumineca Slabanogului.

Eara pe fruntariulu altariulu dupa cumu sta semicerculu in relatieune cu fosta poditura la 4 unghiuri ce isbescu la pareti se vedu 4 evangelisti eara mai aproape de cercu dea dreapta, nascerea — sub aceasta, mironositiele, de a stenga magii, eara cealealte nu suntu intregite. —

Pe paretele de catra sud in linia sub feresci: Dumineca Tomii — pogorirea la Iadu — inuíerea — si mai inderepta Ilio cu carutia.

In fundu Raiulu si Iadulu.

Eara pe parétele de catra usia nu se cunosc bine.

Din afara zidulu e muruitu albu, si deasupra usei se véde a fi fostu o tabla de pétra cu scrisóre, sau cu icona, ca se véde loculu cumu o au luatu giosu.

NB. Toti paretii suntu scrisi de o multime de nume a calatoriloru, si vandalismulu au causatu de la pucine tipuri nu le sau rasu ochii.

Acesta e statulu monastirei din Coltiu, si adumbratiunea fostei ei infrumsetieri.

Eara candu s'au ziditu aceasta monastire nu se pote detiermuri, ea totusi este mai veche ca seclulu al' 14., si dovedesce tempurile libertatii si ale pietatei Romane pe acestea locuri. —

Pe rendu se véde a fi ajunsu paradisulu familiei Kendeſiane — inse lasundu aceasta crescerea relegionaria stremosiesca, si cu inceputulu seclului a 18. avendu lipsa de proprietatea monastirei — o au lasatu desiérta. —

De la monastire trecundu apa, de catra ost pe siesu facia cu densa se vedu derimaturile caseloru parintiloru monastirei.

Casele au fostu 3. odai mari si cu vestibulu (přidvoru) de catra nord, de zidu — sub odaile de catra ost boltitura pivnitiei é respita si numai boltitura intrarei cu usciorii usii aflatóre de catra ost — mai sta in susu, inse pivnitia de sub odaia de catra vest, si de este de desupt in lontru impreunata cu ceea lalta pivnitia respita, totusi are intrare de catra sud, si e tota intréga, si numai la usia nu i stau stelpii in susu, si in fundu pucinu au miscatu din zidul paretelui, caprele, carele aici bine se ocolescu.

La acestea case zidurile paretiloru stau in susu pe altu locu si de unu statu de omu, asia in catu numai pe vre o patru locuri poti tréce preste zidu in lontru, si lesne sar puté repara. — Loculu de prin giurulu monastirei, si cósta cetatii in latorea ei de catra nord deasupra caseloru parintiloru pana la cetate susu si in laturi de parte e preseratu cu castani, nuci, si peri, si meri vechi, inse mai alesu castanii suntu de mare insemnate, din carii curtea Kendeſiana culége sute de mertie castane bune. —

De la Sarmizegetusa esse pe la caramidaria cetatii altu drumu, a caruia unu ramu duce catra Pesceana si acumu, eara celalaltu se intinde pe siesu catra Hatiegu. Loculu caramidariiloru au

fostu pana acumu nebagatu in sama, inse dupa ce au inceputu a afla caramidi late, ca de unu cotu patrate, sapa dupa densele cu multa silintia, de isi facu cupătoare din éle. — Fatia cu caramidaria preste apa este acumu satulu Briazova asiediatu pe o cósta, aici in capulu satului din susu unu sateanu au sapatu in an. tr. in gradina sa tielin'a ca sesi puie ceapa, si au aflatu in pamentu pe pucina distantia culcate doue petri monumentale de marmore, inse mai nainte de ce s'ar fi cercatu acelea le au vendutu la unu varariu de leau stricatu de varu; — in acestu satu mai la tota casa se afla petri patrate destule, si unele frenturi cu flori: inse monumentale numai una se pastreadia in paretele curiei D. Alessie Breazova sapata in pétra si din susu frenta, si ici cólea de injuriile tempului scobita, pe carea se póte lége:

POMPONI . . . . .
 RAEPIDAN . . . . .
 . . INCI . . . . ARENA
 CN . . . . AERP . . . .
 NAI . . . . AN XVIII
 M. POMP. SEVERVS
 CONIVG. CARISSIMAE
 . . MONVM. P. II IS.

La Pesceana din vechitate au remasu beserica romanescă, carea earasi e cladita din ruderele Sarmizegetusei dupa forma besericeii din Ostrovu si dupa cumu ce folosesc astadi este numai de $5\frac{1}{2}$ in l. si de $3\frac{1}{2}$ in latime — aceasta sau ziditu in giurulu seclului a 8., caria mai tardiu i sau adausu altariu boltitu si cu picturi ornatu, anse aici turnulu n'au pututu suferi puterea tempului rodietoriu — ca la Ostrovu, si asia spargunduse acoperisulu de pétra o parte din elu sau demolitu si i sau datu in forma de acumu acoperisulu de sindila, eara altariulu sub revolutiunile relegionarie calviniane din sec. XVII. sau stricatu, spre a se intocmi casa de rugatiune pe sama romaniloru trecuti la reformatiune; anse acestia fiindu putini cu numerulu, si ceea lalta nobilime locala remaindu in relegiunea orientala au recuprinsu beserica, anse altariulu pana adi anca nu é renoitu, ci sta fundulu altariului cu o covaitura de paréte in semicercu esita si susu pe dinafara cu pétra acoperita; aici in Cintirimu se afla 82 petri mari, din carele unele de marmore, inse inscise suntu numai doue franturi de marmore; una la intrarea in beserica intorsa pe diosu cu urmatoriulu inscisu:

VER
 ANN X. M.
 LENTINVS QVI
 POTINIANVS
 GN. VERN. LIBR.
 INSTRVM. CEN
 VALIBVS ET
 SIAROGATA
 CARISSIM.

Pe aceasta Zam. p. 35 si I. Seivert p. 157 o suplinescu asia:

„Memoriae valentinae Aug. N. vernae vix. ann x. m. v. Valentius qui et Potinianus Aug. N. vern. Libr. ab instrum. cen. . . alibus et . . . sia rogata carissim.“

Eara in lontru in beserica dreptu cu usia turnului in midilocula despartituri mueriloru este aceasta frentura:

IMPERAT
 TIMI. SEVER
 MAXIMI. PON
 ANTONINI. PI
 DIVI. HADRIA
 MARCO —

Din Pesceana ramulu drumului romanu trage pe deasupra satului Hatiegelului, aici din susu de lunga apa de catra apusu oblu in drumu in loculu celu mai redicatu suntu urmele unei fortaretiae de 75 pasi in lungu si de 45 pasi in latu, urmele cladiriloru intr'insa se vedu a fi fostu de catra ape sau decotra miadia; dela acésta forteretia pe apa pe siesu in departare de $\frac{1}{2}$ ora' catra md. se vedu ruinele altei cetatiue numita „Gradisceor'a“ in lungime de 100 pasi si in latime de 80 pasi, murii marginali a acestui patratu oblungu se vedu esiti din pamentu, si in cornulu de catra apusulu de vara se inaltia ruinele unui turnu „sexagonu regulare“, carele stau ca unu vallu mai redicate.

Eara din diosu de Hatiegelu totu in linia drumului acelu vechiu inse acumu pe aici parasitu, carele trage oblu pe dunga declinarei siesului celu mai redicatu de catra Demsus spre apa Hatiegelului, si se intinde spre Tuscea, in loculu acelu romanticu numitu „Balturii“ unde se impreuna apa Demsusului cu a Hatiegelului, carele sta ca unu cotu inaltiatu preste totu siesulu valei Hatiegelului, in departare de la fortaretia de din susu de Hatiegelu preinsemnata ca de $\frac{1}{4}$ óra se afla ruinele a unei cetati mai intinse, intru carea loculu incun-

giuratu cu muri este de 140 pasi in lungu si de 120 pasi in latu, si are c'am in midilocu urmele unei cladiri mari cu mai multe odai de 18 pasi in lungu si de 16 pasi in latu; eara afara de acestu turnu pana in cornulu siesului si pe sub-siesulu ce se intinde catra ap'a Hatiegelului suntu urme de fundamente vechi, si loculu e presaratu cu caramidi si tigle Romane. —

De aici, in departare de $\frac{1}{2}$ ora in linia dreapta spre apusulu accuinoptiale este satulu Densusu — aici de asupra satului de catra miadia dilanga drumulu ce pogora in satu de catra Pesceara, se vede unu stelpu patratu inaltu ca de 2 orgii, in parétele acéstuia de catra drumu se cunoşce loculu unei pétre, memoriala pentru acelu stelpu, ce au insemnatu acesta, lipsindu istoriculu lui insemnu cei de acamu nu sciu spune. (Va urma.)

Impartisiri din sfer'a naturale.

Man'a din pustia e unu musciu nutritoriu, — Precumu partile nordului suntu cu nesce musciu, forte folositoriu spre mancare, spre avutu indiestrate, care se numesce: Musciu islandicu (Cetrania islandica) dupa cumu se vede dela insula Islandia din Oceanulu atlanticu, unde se afla in mare multime; asia suntu si partile sudice cu aseminea materia nutritoria provédiute. Anumitu in desiertulu Sarah pe multe carora se afla nesce musciu nutritoriu (Lecanona esculenta Pall) care pe acolo se numesce Pane ceresca. Se mai afla inca in partile cele seci contiitorie de pamentu varosu a desiertulu Chirgisiloru spre m. n. dela marea Caspia, unde se chiama: Pane de pamentu (semlănoi chleb). Mai incolo spre r. pe lenga polele Altaiului; asiderea in Crimea, Anatolia si in desiertulu Damascului, unde se strengede de catra Beduini pentru nutretiu la vite. Cresce in mare multime in podiulu sudicu a desiertulu Algiriei, unde generariulu Iussuf a facutu a se strengede in 'nsemnata camite. Si asia e de sporitoriu, catu unde se afla străplantatu, atatu de tare se latiesce, catu imple desiertele cele lipsite de arbori — intregi, s. e. in desiertulu Sereffo e atatu de copiosu, catu unu omu in 10 minute pote lesne strengede cate doi ponti. Sementi'a i in form'a sementiei de Coriandru rotunda, menunta, si alba, ér' dupa ce se usca, se face pe din afara bruneta. Ea se afla imprastiata pe pamentu, si adunata adeseori prin ventu in gra-

mediore, inlesnesce culegerea. Pe unde se afla semenata prinde coltiu, si dupa tempu celu ploiosu, cresce in totu anulu! La gustu e ca si sementiele bucateloru, farinosa, ceva amara, si macarca i-lip-sesse materi'a glutinosa, se afla intrensa Inulinu multu, si alte materie nutritorie. Caii inca manca cu multa placere astfelu de musciu, de care amestecatu cu orzu, li se dá, cate o septemana intrega. Dar' si locuitorii Saharei lu folosescu spre mancare, amestecatu cu $\frac{1}{10}$ farina de orzu; asemine Arabii cocu pane din trensulu fara de alu amesteca cu orzu, carea e cevasi amara, inse gustuosa, si nutritoria, pucinu desclininduse de catra panea ordinaria. M.

Diversitatea incaldirei pamentului prin radiiele sorelui.

Fachenduse sperimente cu diverse specie de pamenturi, precum cu arina de cuartiu, arina de varu, gipsu; lutu secu, si grasu, tonu, pamentu varosu, talcu, huma etc. spre a descoperi diferentia incaldirei loru, prin radiiele sorelui, — s'a aflatu cumca la cele mai diferite specie in natur'a sa, pr. egipsu, si tonu, diferenti'a caldurei loru ar fi numai de 2 séu $2\frac{1}{2}$ graduri a a 100 parte din termometru. Dupa care alaturare s'a osservatu cumca nu substanti'a, ci colorea cauzeza diferenti'a caldurei. Dupa aceasta s'au preseratu tote soiurile de pamentu, unele cu pulbere negra de rusu, altele cu pulbere de magnes'i'a cea mai alba; si s'a obser-vatu cumca tote speciile cele preserate cu pulbere negra, au aretatu mai totu aceasi constrengere a caldurei, si in relatiune catra cele preserate cu pulbere alba, o diferentia de 7—8 graduri. Aseminea diferenti'a incaldirei trupuriloru uscate, de catra a celoru umede e de 7 pana la 8 graduri. Scaderea stemperaturei la trupurile umede provine dela aburire, carea se continua pana la uscatiune, si se areta prin contienerea caldurei, seu a frigului. Dupa aceste sperimente, si speriintie se pote conchia cumca tote pamenturile, care au colore deschisa, o putere mare sugatoria de apa, si numai pe'ncetu se usca — suntu reci; macarca depinde multu si aceasta dela situatiunea, fundamentulu si alte relatiuni culturali ale tienutului. Prin saparea afunda, sventare, siantiuire, si scurgerea apeí, se potú si cele mai umede pamenturi face primitorie de caldura, si se potu inbunatati. M.

ΣΝΘ̄ DOKYMENTŌ

пентрѣ лимба ромѣнѣ din an. 1842.

О томнеалъ де рѣшине ши о леѣе недрѣптѣ

Factum turpe est ipso jure nullum.

*Jus semper quaesitum est aequabile,
neque enim aliter esset jus.*

(Cic. de off. II. 12.)

(Дикѣереа.)

2) Къ моралитатеа чеа адевъратъ? Че нѣи дрепт, нѣ поате фѣ морале, ши кредем къ нѣ ва зѣче нѣмене, кѣткъ леѣеафѣрѣа чел посѣтѣи нѣ ѣ деторѣа а кѣтѣ ла леѣеа моралѣтѣдѣи кѣнд нѣне леѣи пентрѣ вѣнеае чел пѣвлѣк, кѣчѣ леѣѣе моралѣтѣдѣи аѣ нѣтере дндеторѣтоаре не тоѣи, ши нѣ ѣ нѣчѣ о авторѣтате дн лѣте, каре нѣр фѣ де тоаре а аскѣлѣа де еле саѣ каре сѣнѣ дѣе токѣа де траѣере а ле зрѣа, ачѣ адевърат къ нѣ ѣ локѣа а грѣи пеларѣ деспре леѣѣе моралѣтѣдѣи, къ ачест арѣкѣа нѣ ѣ менѣт а дншерѣи дн лок де преленѣѣне етѣкѣ, тогѣши леѣеа ачестѣ нѣ поате рѣтѣнеа ачѣ непоменѣтѣ, кѣткъ „ѣиештекаре попор е деторѣа а респекѣа не алт попор фѣкаре, ши нѣ нѣтаѣ а нѣл днпедѣка дн днѣиѣндѣреа скопѣрѣлор сѣле челор дрепте, чѣ днкъ ал ши жѣтѣ“, прѣн попор нѣ се днѣеае ачѣ нѣтаѣ ачѣла, каре фѣче де сѣне зн стат неатѣрнѣторѣа, чѣ о тѣлѣдѣе де ѣменѣ де ачѣеашѣ вѣдѣ, знѣдѣ прѣн ачѣеашѣ лимѣ, прѣн ачѣлешѣ дагѣнѣ, ши плекѣрѣ, прѣн ачѣашѣ кѣлтѣрѣ а трѣнѣлѣи ши а сѣфлетѣлѣи аша кѣт прѣн ачестѣ сѣнт легѣдѣ днтрѣн неам ка прѣн нѣнѣте легѣтѣрѣ фѣренѣтѣ; асѣелѣа де по поарѣ пот фѣ знѣте маѣ тѣлѣе днтрѣо соѣѣетѣе жѣрѣдѣкѣ че се зѣче Стат (Status Civilis), аша сѣт прѣнѣпатѣа Арѣеалѣлѣи днѣнѣрѣ, Сасѣ, Ромѣнѣи ш. а. карѣи тоѣи дорѣск а фѣ фѣрѣчѣдѣи, ши фѣиндѣкѣ фѣрѣчѣреа нѣ се поате довендѣ фѣрѣ кѣлтѣрѣ, воѣск кѣ тоатѣ иѣна а се кѣлтѣва, кѣлтѣра дар ши фѣрѣчѣреа сѣнт скопѣрѣле чѣле маѣ де фѣрѣнѣте а фѣиештѣрѣи попор арѣеалиан, ши ла скопѣрѣле ачестѣ Ѣнѣгрѣи нѣзѣск не кѣле знѣгрѣасѣкѣ, сасѣи не кѣле неѣдеасѣкѣ, ромѣнѣи не кѣле ромѣнеасѣкѣ, фѣиештекаре не а са кѣле фѣреасѣкѣ; кѣлѣ ачестѣ днѣсѣ тоате сѣнт дрепте, кѣлкѣте дн начѣ де тѣлѣе веакѣрѣ, ши дн зрѣтѣ тоате се днѣтѣлесѣк дн ачѣеашѣ кѣле прѣмарѣ а фѣрѣчѣрѣи ши а кѣлтѣрѣи нѣвлѣче ѣменѣшѣи; ши чѣне ва зѣче къ фѣрѣчѣреа ши кѣлтѣра атот Арѣеалѣа атернѣ нѣтаѣ дела о лимѣ сѣнѣгрѣ орѣ каре? Ши аноѣ ла че атѣта ѣстенѣалѣ пентрѣ иѣтродѣчѣреа знѣи лимѣи, прѣн

каре тѣрѣзрѣндѣсе чѣлѣлѣте попоарѣ, ши сѣлѣвѣнѣдѣсе асѣелѣа ши дн прѣвѣндѣ морале, сѣр прѣрѣгѣи де жѣф не сеата ѣрекѣтѣрѣи попор рѣнѣторѣа ши несѣтѣрат де пѣшѣнт? Ла че атѣта ентѣсѣасѣт днзѣдарнѣк? Респекѣт сѣфлетелор днфѣлкѣрѣте пентрѣ лимба ши наѣионалѣтатеа са, дар ентѣсѣасѣтѣа наѣионале нѣтаѣ атѣнѣчѣ мерѣтеазѣ респекѣтѣа алѣтора кѣнд арѣе пентрѣ дрепт, каре е зн вѣнѣ комѣне ал тѣтѣрор ка ши адеверѣа. Кѣте рѣле сѣаѣ днѣтѣшплат попоарѣлор, маѣ тоате де аколо аѣ зрѣнат, къ зрѣнѣндѣшѣ егѣѣстѣа, нѣаѣ воѣт а респекѣта дрептѣа. Чѣне аѣ днгрѣпат не Ѣнѣгрѣи ла Мохач? Егѣѣстѣа тѣрѣесѣк; де знде аѣ зрѣнат рѣле, сѣнт каре аѣ ѣемѣт Ѣнѣгарѣа ши Арѣеалѣа сѣте де анѣ, ши каре асѣзѣи днкъ нѣ сѣнт вѣндекѣте деплѣн? Днѣ егѣѣстѣа тѣрѣесѣк, каре нѣ воѣа сѣ шѣтѣе де дрептѣрѣле попоарелор; ши че порѣчѣре пентрѣ попоарѣле Ѣнѣгарѣеи ши але Арѣеалѣлѣи, къ нѣ леаѣ венѣт дн мѣнѣте ачелор тѣрѣчѣ перѣшѣнаѣдѣ, ка сѣле мѣнѣсѣасѣкѣ де лимѣ! Кѣт де лесне ле ера деслегѣреа ачестѣи прѣвѣлѣте, къ нѣавеа декѣт сѣ рѣдѣче скоале ши сѣ ваѣе не тѣрѣчѣасѣка дн скоале ле знѣгрѣлор, сасѣлор, ромѣнѣлор ши дндатѣ ера тот лѣзрѣа довѣндѣт пентрѣ еѣ ши перѣдѣт пентрѣ поѣ. Днѣсѣ ѣатѣ дн веакѣа ал 19. чел лѣтѣнат, кѣносѣкѣторѣа де дрептѣрѣи, ши ѣвѣторѣа де зѣманѣтѣте, Ѣнѣгрѣи, попорѣа ачѣа здравѣи ши тѣрѣнѣмос ачѣеа о сѣ не о фѣкѣ нѣѣдѣлор ромѣнѣи, че нѣ не аѣ фѣкѣт Тѣрѣчѣи дншѣи! Адеѣкѣ а не сѣрѣна наѣионалѣтатеа, ши днкъ кѣт? Днтрѣнѣи кѣн преа днфѣрѣкошат; вор адеѣкѣ маѣ днѣтѣа сѣ не еа лимѣа, аноѣ наѣионалѣтатеа е перѣдѣтѣ! Вор сѣ ваѣе лимѣа знѣгрѣасѣкѣ нѣлѣ ши дн скоале ле ромѣнѣлор днѣнѣрѣ Блаж, ши днкъ нѣ нѣтаѣ ка зн сѣдѣс лимѣвѣстѣк парѣкѣларѣ, де каре нѣчѣ ѣдатѣ нѣ неам фѣрѣт, чѣ ка о мѣжлѣчѣре, прѣн каре о сѣ се прѣеа тоате шѣтѣнѣеа, ши аноѣ ачѣастѣ ва сѣ зѣкѣ а респекѣта дрептѣрѣле алѣтора?! Веде фѣе чѣне, къ даѣкѣ се вор днѣвѣда дн Блаж ши дн Сѣвѣа шѣтѣнѣеа знѣгрѣшѣте, атѣнѣчѣ дн скоале ле сѣтѣшѣтѣ днкъ знѣгрѣшѣте вор трѣвѣи сѣ теарѣ, че е маѣ тѣлѣ днкъ ши дн весерѣкѣ вѣт фѣ сѣмѣдѣ акѣшѣ а фѣ Ѣнѣгрѣи, пентрѣкѣ дн Блаж ши дн Сѣвѣа днѣвѣдѣ шѣтѣнѣеа пентрѣкѣ сѣ шѣгѣе днѣвѣда не попорѣа ромѣнеасѣкѣ, ши дѣкѣ вор днѣвѣда знѣгрѣшѣте, нѣ вор фѣи дн старѣ а грѣи ромѣнешѣте. Сѣ нѣ креадѣ ромѣнѣи де ва зѣче чѣнева: нѣ воѣтѣ авѣ скоате лимѣа днѣнѣрѣ касѣ ши днѣнѣрѣкѣ, чѣ нѣтаѣ днѣнѣрѣ скоалѣ нѣ, кѣчѣ скоала кѣ касѣ ши кѣ весерѣка сѣнт легѣте кѣ легѣтѣрѣ недѣслѣгатѣ, ши поѣ вѣртѣс кредѣам, къ

скоале не вор дншери на нитте мнжлоаче нз пз-
таї спре кэлтэра чеа виртэоась шї релеліоась, чї
шї спре днфлоріеа лімвей, шї а націоналітэді
поастре романе; днсь дэре! кь пьдеждае поа-
стрь се префаче дндеспьдежде, мнжлоачеле, каре
алтора шербеск спре днаїнтаре, нъ не вор фї
спре перїре, скоалеле дн Блаж, Сївіѣ шї а. де
ачеа вор ста де ачї днаїнте, ка прїн трьпселе
сь се стїнгь лімба шї націоналітатеа поастрь, шї
вор фї таї пьдїн чїнсїте ка нїште ворте де фере
сьлватече, кь ачеле нз деспатэраїсеазь не фере
чї ле скьтеск, еар ромънїї прїн скоале се вор дес-
націоналіса; каре пьрїнте днїї ва да прьнкьла ла
о скоаль ка ачеста стїнгьтоаре де лімбь шї зчї-
гаше де націоналітате, шї каре попор ва прїїтї де
пьрїнте сьфлетеск не зп ом, кь каре нз се ва пь-
теа днделеле Нз, нз ва фї нїчї зп пьрїнте
аша де тїран, нїчї зп попор атът де невзп; шї
бре о асфелїз де ліпсь а реверїндеї кьтрь дре-
птэріле челе маї предзїте але зпїї попор поате сь
фїе апровать прїн днделенчїзнеа шї прьдїнда
(prudencia) чеа окьтмїтоаре де статэрі?

3) Днделенчїзнеа Статэлії (Staatsweis-
heit)! дакь е адеврать, ва рекьноаште дрептэла
тотдеазна, шїла ва авеа де модел орї че ва фаче
пептрь вїнеле чел пьвлїк ал Статэлії; днделен-
чїзнеа чеа адеверать нз ва рестрїнде лївертатеа
нїмьрвї декьт днтре мардїїїле дрептэлії, ва днкь
се ва сілі а о льдї не кьт се поате, нз ва сілі
концїїнделе дн лькрэріле релеліоасе, нз ва лза
авереа нїмьрвї фьрь де воїей, кьчї еа чїнсепте
не оменї шї се шїте фолосї кь дожана Історїей
каре арать кьте реле аь зрмат дн аснрїеа оме-
нїлор прїн пькьжїреа концїїнделор, шї рьнїреа
аверїлор. Дар прьдїнда Статэлії (Staatsklug-
heit) саь політіка? Фьрь де о афьндь кьноштїндь
полїтїкь се поате кьноаште, кь де ар фї політіка
Статэлії кїар сьвт грїжа орекрэвї серафїм, ачеста
днкь ар тревзї сь днтревзїндезе тассімеле прь-
дїндеї кь прївїндь ла леїїле дрептэлії, дакь ар
вої сь лькрезе вїнеле чел пьвлїк, аша кьт аче-
лэїа днкь нз їар фї ертат а фаче чева пзтаї par
raison d'état (per rationem status), чї ар тревзї сь
ваде де сеамь, бре лькрэла ачела днаїнте де тоате
словод е асе фаче par raison de droit (ratio juris),
дн прїчїнь, кь ледеа дрептэлії е маї палть ка
чеа політїкь, шї політіка е дегоаре ашїї плека
цонькїї днаїнтеа дрептэлії; шї бре че їнтерес
патрїотїк ар фї атът де кьтпънїторїз, дн кьт сь
рьстэарне кьтпъна дрептэлії партеа контопїрі?

Ла ачеста рьспьнде зп політїк аргьмьнтанд аша:*)
Попоарьле Бугарїей (шї але Ардеалэлії) сьн
фоарте дескїїнїте кь вїца, кь їнтереселе, кь кьл-
тэра; терїторїя е мїк, де вор їсвзтї а се кон-
топї, зпїреа лор ва фї таре шї недеслегать, еар
де нз, нз є пьтере каре сь не опріаскь перїреа
націонале; саь (дн скьрт) тревзе саь сь не зпїт
днтр'о падїе, саь кавть сь перїт, шї чїне вь аме-
нїндь перїре, пьтїїї саь славії, саь ромънїї дн
Бугарїа шї дн Ардеал? Нз, кь ачептїа вь даь
паче, шї нїчї дн мїнте нз ле аь венїт вр'одать а
вь ліпсі де націоналітате, ла че аьвчедї дар дн-
аїнте о асфелїз де днкркьтэрь шї дїсіпнадіе пелю-
дїкь ка сь вь днспїтмьнтадї дншївь не авьнд
вreo кавсь деспре партеа поноарелор че воїїдї
але топї? Історїа арать, кь лькзїнд днтрезнь
кь попоарьле ачесте п'адї пердът нїміка прїн трьп-
селе, чї днкь а'дї довендїт о фїгьрь шї о фадь
шїаї фьрвоась, каре нз о авеадї кьнд а'дї венїт
дн коаче**), еар прїн крештїнътате шї маї декь-
рьнд прїн фїлософїе ла ачел град ал кьлтэрії а'дї
ажьнс, дн кьт дїета Бугарїей прїн а са їзвїре де
оменї аь сторс реверїндь шї дела ачелїа, карїї маї
наїнте зрїа не зпгьрї; ачесте тоате ле а'дї довьн-
дїт, шї лімба шї націоналітатеа нз пзтаї кь вь
сьт пьвътьмать, дар днкь шї днфлореште; децї
дакь аь стат де атътеа веакзїї пьвътьмать де
попоарьле не каре аведї де гьнд сь ле топїдї, де
че сь нз стеа шї де ачї днаїнте? Де тьскалэла не
тетет (зїче алт політїк), кь ва венї, шї афльн-
дзвь не вої ромънїї де о леце, не славі де о вїць
кь сіне, вої ведї дїнеа тодї кь джпсэла, шї пої vom
перї, кь сьнтет славі, пептрь ачееа дарь сь не
зпїт тодї днтр'о падїе (зпгьреаскь) ка сь не дн-
тэріт, кь фьрь де націоналітате нз поате фї лї-
вертате, шї фьрь лївертате нз поате фї царь
таре***). Фрїка де Мьскалэла, адеврат, кь е
фоарте днтемеїать, кьчї ел фаче пашї де зрїеш
прїн а са політїкь днпрозїтоаре, прїн каре днтэїї
апьрь, апої дапьрь, сь не гьтїт дар вїне дн
контра орканэлії, дарьм? Прїн контопїре? Нїчї де-
кьм, кь контопїреа ар фї мнжлочїреа чеа маї не

*) Pesti Hirlap Nr. 108, pag. 33, 1842.

**) Otto Frising: Facie tetri (sc. Hungari),
profundis oculis, statura humiles, ut divina patientia
sit admiranda, quae, ne dicam hominibus, sed tali-
bus hominum monstris tam delectabilem exposuit
terram.

***) Erdélyi Hiradó Nr. 18, 1842.

політикъ, ші чеа маї рѣх пімеритъ дін тоате кѣте се пот кѣдета, дін прічінъ къ контопіреа ар егърні зра тѣтѣрор націоналітѣділор диконтра знгъ-рілор, ші апої кѣнд ар вені Мѣскалѣа (quod Deus avertat), знде ар фі зпіреа чеа дорігъ, фіінд тоате ініміле сіндерате? Преадевър къ рѣх шіаѣ трас сеатъ ачешті полігичі не лѣвнд амінте, къ не Мѣскалѣа нѣл ва пѣтеа спѣрїеа пімене къ лімба, чі къ брадѣа ші къ пентѣа чел вѣрѣос, дн каре вате о інімъ ізвітоаре де патріеа ачееа, дн каре фіеште чіне аре, с'аѣ днкаї поате с'шї кѣштїце зп пік де пѣтѣнт, не каре съ стеа, съ лѣвре, ші съ пѣтъ зіче: ачеста ẽ ал тіеѣ, пентрѣ ачеста дар, пентрѣ пѣрїндї, пѣере, прѣнчї, леце, лімбѣ, націо-налітате ш. а. тѣ воїѣ опїті пѣнѣ ла тоарте. Мерѣедї, Домнілор полігичї! дакъ воїдї, ла тор-тѣнтѣа Полонїеї, ші дакъ ведї четї інскрїпчїзнеа ачеста: „Аїчї заче Ролонїа, не каре аѣ днгронат'о ка ла 300,000 арістокрадї (Szlachcic) тарї ла чер-віче, карїї сїнгърї авѣнд дрент ла пѣтѣнт, ла де-регъторїї, скѣтїдї де тот фелїѣа де дапе, де ванѣ, де дїпере де кѣтане, чеа маї таре парте дадї къ тотѣа спре лѣкс, некѣрѣдїе, бедїе, ші трактѣнд не ѳменї ка не піште довітоаче іаѣ фѣкѣт лепешї, ведївї, тѣршавї, молатечї, ші аша іаѣ пімічїт къ сїне дін презвѣ“ Днпревадї апої не денералї Мѣс-кѣленїтї де іаѣ прїміт Полонїї къ брадеде дескїсе ка не піште фрадї де ачееашї відѣ? Атѣнчї съ вѣ днгоарчедї дн патріевѣ ші съ спѣнедї ачееа че а'дї възѣт шї адї азїт, къ не Полонїа н'аѣ днгронат'о Евреїї чеї тѣлдї де аколо, пічї Літѣз-нїї, гречїї, тагарїї карїїшї маї дїнеа днкъ лім-біле сале, ші къ лімба ші іdentїтатеа відеї пічї ле а днлеснїт днвїндереа Мѣскалїлор, пічї аѣ депѣртат дїскордіа дела Полонїї, дар дін контрѣ не чеїа іаѣ ажѣтат артеле, не ачештіа іаѣ перѣт арістократїа; де знде лесне се кѣноаште къ лібертатеа чївіле нѣ е кіар аша де стрѣне легатъ къ ѳрекаре націо-налітате прекъм лісе наре ероїлор сїстемеї контопі-тоаре, къ поате съ аїѣвѣ дара ачееашї лімбѣ шї тотѣшї съ фіе слаѣѣ, ші поате съ фіе таре кѣ-прїнѣнд дн сѣнѣа сѣѣ маї мѣлте попоаре дн дескїліпїте лімвї ворвітоаре. — Шї ачееа днкъ се кѣноаштеа кѣткъ астфелїѣ де Знгърї апрїншї ла крерї нѣ дореск адеѣвратѣ лібертате, ші о дн-тѣрїре а дѣрїї ашезагъ не темеїѣа чел некѣтїт ал сїгърїгѣдїї дрептѣлѣї фіештекѣрѣї оп, а десвол-тѣрїї пѣтерїлор сѣфлетештї шї трѣпештї, прїн каре съ ажнѣгъ четѣденїї ла о кѣлтѣрѣ ѳменїаскъ сѣѣ домніреа лецїї дрептѣлѣї, шї прїн кѣлтѣрѣ ла фе-

рїчїреа ачееа каре фѣрѣ де кѣлтѣрѣ пічї нѣшї о пот днкіпзї не кѣт сѣо поатѣ прїмі, ші апѣра; чї дорїнда знгърїлор ачесгора ѳкъ тотѣа егоїстїкѣ де а се днтѣрї, нѣтаї не сїне къ о тіжлочїре фоарте недреаптѣ шї днкъ шї неполїтїкѣ, еї не ѳменїї, чеї че фак дара шї о дїн, нѣ нѣтаї четѣ-денїї нѣ воескїї нѣшї, дар пічї ѳменїї, поатеї асѣпрї не ачєїа орї каре неметш шї орї кѣтѣа авеа пѣлѣ-чере, къ віетѣа крештїн нѣ поате ста днпїнтеа жѣдекѣдїї ка персоанѣ, шї полігичїї зік, къ днкъ нѣ е време де а нѣвїліка кѣткъ ѳменїї сѣнт ѳменї шї персоане. Крештїнѣтатеа ла астфелїѣ де полі-гичї саѣ наѣ стрѣѣѣѣтѣт с'аѣ о аѣ скос афарѣ дін інімѣшї, къ ачееа днѣвѣдѣ кѣткъ тодї ѳменїї сѣнт персоане орї знде, еар констѣтѣвїчїзнеа Ардеалѣлѣї дїне къ зпїї ѳменїї нѣ сѣнт персоане днпїнтеа ле-дїї, акѣт дар фіінд онѣсечїзне контрѣ зікѣтоаре днпре ачесте доѣ пропѣсѣчїзнї, пічї пот фі днше адеѣврате пічї днше фалсе де одатѣ, адекъ саѣ н е констїтѣціоналѣ крештїнѣтатеа днѣѣдѣнд къ тодї ѳменїї сѣнт персоане, саѣ нѣ е крештїнеаскъ констїтѣвїчїзнеа Ардеалѣлѣї каре дїне кѣткъ проштїї нѣ сѣнт персоане, аша есте, пѣ днѣѣ крештїнѣ-тате проштїї днкъ сѣнт фіїї лѣї Dzeѣ, дар дѣпѣ констїтѣвїчїзнеа Ардеалѣлѣї пічї персоане нѣ сѣнт некѣт фії аї патріеї, ші че? Доарѣ ачестфелїѣ де полігичї аѣ врео філософіе днпалѣт каре ле ар спѣне съ нѣ се зїте ла о крештїнѣтате, каре дн-ѣвѣдѣ аша, къ нѣ ẽ адеѣвратѣ, Dzeѣ съ не фере-аскъ, ка де Мѣскалѣа, атѣта де о філософіе, каре ар фі днпротїва ачештїї днѣѣдѣтѣрї крештїнештїї, кѣт шї де о крештїнѣтате каре с'ар днпротївї къ філософіа. Фїлософіа чеа адеѣвратѣ зіче дн-дрептѣдїѣв констїтѣвїчїзнеа шї адмїнїстрѣчїзнеа, къ ачесте амѣндоаѣ сѣнт фѣлтѣрѣ де тѣлї ѳменештї шї аѣ трѣѣзїндѣ де а се нѣта дін време дн време спре маї віне, ка съ фіе фолосїтоаре Статѣлѣї днпрег нѣ нѣтаї зпор ѳменїї; днсъ ачеста е чеа маї днтеїѣ рѣтѣчїре протон фѣлдоѣ) а нѣлтор знгърї, къ фолосѣа Статѣлѣї шї знгърѣреа ѳменїлор нѣ о леагѣ де асїгърѣреа дрептѣрїлор чї де алте кондїчїзнї не-тревнїче прекъм е лімба знгъреаскъ, къ тоате къ темеїѣа знгърѣрїї е де тот алѣа, шї нѣтаї дн-гърїї ачештїа нѣ воїеск ал кѣноаште, еар попорѣа дн сїмге, кѣчї де тѣлѣт дн поартѣ не змерїї сѣї. — Аша е Домнілор къ дрептѣрїле шї даторїнде сѣнт днпрѣѣѣтате? Дечї дакъ попорѣа нѣ поартѣ пічї о грѣѣтате пѣвїлїкъ дн патріе, атѣнчї нѣ е вреднїк пічї де зп фелїѣ де зшѣрѣре, къ вѣнѣтѣдїле патріеї нѣтаї ачелора се кад, карїї поартѣ грѣѣтѣдїле

патрієї, ші дп ачае тьсъръ дп каре ле поартъ; de че легацї даръ възпъгдїле патрієї ші дрептърїле, акъм де оре каре конфесїоне релеціоасъ, акъм де паштере, акъм де лїмвъ, ші дпкъ де чеа зпгъреаскъ? Адевър къ п'ар фї ръѣ кънд ар фї де ачееашї леце ватър лъкъиторїї зпѣї Стат тоцї, къ атъпчї дптр'ъо сат ар фї дестъл зп попъ шї о весерїкъ, зп даскал шї о скоалъ зпде акъма сьнт де лїпсъ трїї шї маї тьлт, пї кътъ економїе ар фї ачееаша нептръ Стат, кътъ зпшъръгате нептръ оменї! Дпсъ мїнтеа чеа съпътоасъ шї Історїа аѣ демънстрат, къ тот пз е вїне а сїлі копшїїпделе; ашїндере п'ар фї ръѣ съ фїе де ачееашї вїцъ тоцї четъденїї зпѣї Стат, шї съ ворбеаскъ ачееашї лїмвъ, дпсъ мїнтеа чеа съпътоасъ шї Історїа аратъ, къ дакъ шї аѣ кроїт лїмвъ орекаре понор, тревъе лъсат ка съ пъшїаскъ дп кълтъръ не калеа каре шїаѣ фъкът'о; пъмаї атъпчї пз е вреднїк чїнева де дрептърї нептръ реледїзне, кънд ачееаша дп дпнедекъ дела пліпїреа дерегъторїїлор кътръ патріє, дар Історїа аратъ, къ реформатъл шї жїдовъл токма аша е де зпн патріот ка шї католикъл шї незнїтъл шї знїтарїл; аша е шї къ фелїсрїмеа лїмвїлор, пльъ акъм аѣ ворвїт арделенїї зпїт нешденїте, алдїї ромънешїте, алдїї зпгърешїте, шї пїмене пз поате зїче къ прїп ачееаша аѣ фост дпнедекадї де п'аѣ потът пльтї дареа, п'аѣ пьтът фаче дръшърї, п'аѣ пьтът апъра патрієа дпконтра іпїмїчїлор, шї дакъ леаѣ фъкът ачесте тоате пльъ акъма, де че съ пз ле поатъ фаче шї де ачї дпашїте? Аѣ доаръ прїп полїтіка Магароманїєї с'аѣ демънстрат мїнчїноасъ лоцїка ачееа, каре зїче: ab esse ad posse valet consequentia? Шї дакъ Ънгърїї пѣї сокотеск вреднїчї де зпшърае не ромънї нептръкъ аѣ пьртат греотъдїле дърїї шї ле поартъ, доаръ дї вор сокотї вреднїчї дакъ се вьр лъпъда де лїмва шї націоналїтатеа са? Атъпчї дптръ адевър п'ар фї вреднїчї; дпсъ нїчї пз пот креде ромънїї ла астфел де фьгъдзїнде недпгтемеїате пї ворбе потпоасе шї дпкъ дїп о прїчїнъ фоарте сїмплъ, адекъ еї къпоск не о пласъ де оменї, че се зїк а фї тот де о вїцъ къ Ънгърїї, шї ворбеск лїмва зпгъреаскъ, дрепт къ пз токма аша ка дпвъщадїї дїп Пешта, дар о ворбеск тотъшї фьръ съ фїе ватър чева маї пзїп дпповорадї декът стрънепощїї лѣї Ромълс, акъм ачешїга аргътпнтъ

аша: Дакъ къпощїпда лїмвїї зпгърешїтї п'адъче зпшърае нїчї съпцелъї лор, къ кът маї пзїп не ва адъче зпшърае нѣъ ромънїлор, кърора тотдеаша педрепт не ар пзтеа арънка: еатъ лъпъдадїї, карїї ерї ера ромънї, астъзї се зїк зпгърї, тьне поате вор фї тьрчї, поїтмъне Мъскалї към се ва дптъшпла, тотдеаша дпсъ фьръ де характер, тарфъ еотїпъ, перъшїпадїї, възпъторїї! Шї знеле ка ачесте педрепт нї ле ар зрънка, къ отъл каре пз їзвешїте лїмва неамълъї сьѣ, ачела пз їзвешїте нїчї не неамъл сьѣ, шї дакъ пз їзвешїте чїнева нїчї не ал сьѣ неам, към ва пзтеа съ їзвїаскъ не ал неам стрейп, зпл ка ачела пз е декът зп егоїст спъркат, каре астъзї зїче зпгърїлор „вїне е съ се факъ зпгърї тоцї ромънїї, тьне ва зїче Мъскалїлор, вїне е съ се факъ Мъскалї тоцї зпгърїї, чеї дпделендї сь пз се іее дзпгъ ворва зпор амъжїторїї ка ачешїга, къ отъл каре аѣ рьпт чеа маї сьптъ легътъръ а лїмвїї къ каре ера легат де маїкъса шї де неамълъї сьѣ, ачела с'аѣ фъкът монстръ шї пз е вреднїк де кредїпдъ.

Бедецї дар Домнїлор, къ дорїнда дзпнїа воастръ е педреантъ, неморалъ, фоарте нежїде леаптъ шї фоарте неполїтїкъ, нїмїк маї тьлт декът зп егоїст преадешос дпврькат дп ларва вїнелъї пьвлїк, къръїа дї есте таре дппротївнїк, дар егоїстъл тот егоїст ръшъне орї къ че ва фї дпврькат, шї де с'ар аръта зпгъроманїеа дпврькатъ токма дп чеа маї нѣъ modъ де Парїс, о вор зрж тоцї чеї зпнї, шї вор фъцї де еа ка де о феаръ сьлватекъ прїнеждїоасъ ексістїпдїї шї фєрїчїреї чеї пьвлїче а Монархїєї Австрїае. — Дпчегадїї дрептачееа де ла ачел къдет неоменеск ал контопїрїї, къ вїне шїтїдї, къткъ Deo magis quam hominibus obediendum est, адекъ аскълатареа де оменї пз е некондїчїзнатъ, шї нїчї касї нїчї ромънїї пз се вор сьпъне, пз се пот сьпъне, ла ачела зчїгътоаре де націоналїгате леце а контопїрїї.

Блаж, 25./13. Фьзрарїс 1842

Бд.